

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

тілектерімен санаса отырып, түрлі тақырыптағы әңгімелер мен лекциялар, кеңестер мен сұрақ-жауап кештері, тәрбие жұмысындағы тәжірибе алмасу жөніндегі конференциялар, педагогикалық әдебиеттермен таныстыру әдіс-тәсілдері қарастырылады. Ата-анамен балабақша арасындағы тығыз қарым-қатынас, бірлік, ынтымақ нәтижелі болмақ. Жас ұрпақты саналы, сергек етіп тәрбиелеу отбасы мен балабақша қызметкерлерінің бірден бір парызы. Ата – аналармен жүргізілген әңгіме – кеңесте бала тәрбиесі мәселесінде ата-ананың жауапкершілігі зор екендігі, баланың отбасында адам баласына тән қасиеттерге дағдыланып, ұяда көргенінен өнеге алатындығы сөз болды.

Балабақшада ата-аналар басқа да мамандармен кездесіп, пікірлесіп отырады. Ата-аналар тәрбиешінің басты көмекшісі деуге болады. Балалардың жасалған жұмыстарына көрмелер ұйымдастыруға болады. «Отбасы» тақырыбына байланысты «Отбасы - алтын ұям» атты ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін ата-аналар қатысуымен өткізуге болады. Ата-аналарға ойын жаттығулардың және әр түрлі байланыстырып сөйлеуге, сөздік қорын дамытуға арналған тапсырмалардың жазбаларын үйде баласымен сауат ашу, математика, тіл дамыту сабақтарын қайталау үшін ұсынуға болады. Ата-аналардың балабақшадағы балалардың өмірін мейлінше қызықты етіп өткізуіне үлес қосу үшін «Шебер қолдар» үйірмесін ұйымдастырса, балаларды қол өнердің кейбір түрлеріне, кесте тігуге үйретсе, кейбір ата-аналар ертеңгіліктерге бірігіп декорация жасауға, киімдер тігу, атрибуттар дайындау сияқты жұмыстарға араластыруға болады. Мерекелер, балаларды қорғау күні қарсаңында «Сүйікті ойыншықтарым», «Ғажайып балалар әлемі» атты акциялар өткізуге болады. Осындай бірлескен жұмыстар балабақша мен отбасы арасындағы сабақтастықты арттырып, бала тәрбиесіне оң ықпалын тигізеді.

Еліміздің тірегі болашақ ұрпақты өнегелі етіп тәрбиелеу әрбір тәрбиешінің парызы. Осы парызды абыройлы атқару сол тәрбиеші мен ата-ананың шеберлігі мен біліктілігінде. Осыны ескере отыра біз өз тарапымыздан, келешегіміздің тұтқасын ұстайтын жас ұрпақты саналы тәрбиелеуде отбасы мен балабақша арасындағы сабақтастықты арттыру керек деп тұжырымдаймыз.

Қолданылған әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Қазақстан 2030. 1997 ж
2. Тәрбие көзі - отбасы мен балабақша біртұтастығы.//Отбасы және балабақша, №4, 2012
3. Сисенбердиева А.Ж. Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі. - Алматы, 2011

ӘОЖ 373.34:37015324.2

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.Т. Адилбекова

akmaral.adilbekova@inbox.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты

Ғылыми жетекші - Н.П. Албытова

Өртүрлі жастағы балалар өздерінің психологиялық кейіптері бойынша өзара өте қатты ерекшеленеді. Бұл мектеп жасына дейінгі балаларға, кіші мектеп оқушыларына немесе жеткіншектерге тән психологиялық ерекшеліктер туралы айтуға негіз болады. Шындығында қандай да бір жастағы балалар өзіндік бір дара психологиялық ерекшеліктерге ие болғанымен де, әдетте, өзара қандай да бір ортақ сипаты болады.

Кіші мектеп жасының өзіне тән анатомиялық ерекшелігі қандай? Кіші мектеп жасы балалық шақтың 6 жасынан бастап 10-11 жас аралығын қамтиды. Бұл жастарда бүкіл органдар мен ткандерде айтарлықтай өзгерістер болады. Мойын, бел омыртқалары мен кеуде

кабырғаларының қозғалысы жақсы қалыптасады. Бірақ баланың қаңқасының сүйектенуі әлі де аяқталмайды, сондықтан ол аса иілгіштікке және қозғалғыштыққа ие. Бұл дененің дұрыс дамуына да және түрлі ауытқулардың, әсіресе жотасының бұзылуына да мүмкіндік туғызады.

Кіші мектеп оқушыларының бұлшық еттері мен буындары қарқынды бекіп, олардың көлемі артады, жалпы бұлшық ет күші өседі. Олардың майда бұлшық еттеріне қарағанда ірі бұлшық еттері дамиды. Сондықтан бұл жастағы балаларға салыстырмалы түрде күшті, құлашты қимыл-қозғалыстар жасаған жеңіл болады. Ал ұсақ және дәл қимылдар оларға айтарлықтай қиындықтар туғызады. Бірінші сыныпқа аяқ басқанда (6-7 жас) бала дене жағынан едәуір өсіп, шеміршектері және сүйектері қатайды. Қол бармақтарының нығаюы (сүйектену) 9-10 жаста қалыптасады да табаны 10-11 жаста сүйектеніп бітеді. Сондықтан да 1-2 сынып оқушылары жазғанда тез шаршап, қиналады. 7-8 жас аралығында бала жылына 2,5 кг-дай қосады. Бойы жылына 5 см өседі. Бұл кезде кеудесі көтеріліп, жүрегі мен тыныс органдары едәуір қалыптасады. Бірақ жүрегінің соғуы 84-90-ға дейін барады (ересектердікі 70-72 жиілігімен соғады). Бұл баланың қиналуын туғызғанымен, қан айналым жүйесінің жұмысын одан әрі жақсартады. Өйткені бұл жастағы балалардың қан айналым түтіктерінің диаметрі ересектердікінен 2 есе артық. Сондықтан бас миына түтіктер арқылы қан көп құйылады да, көп жұмыс істесе де шаршамайтын болады. Бас миының салмағы (7-11 жасқа дейін) 1000 грамнан 1400 грамға дейін өседі. Ойлау мен сөйлеудің орталығы болып табылатын мидың маңдай бөлігі едәуір қалыптасады. Бұл балада ақыл-ойдың кеңінен өріс алуына мүмкіндік береді [14].

Физиологиялық тұрғыдан алғанда, жүйке жүйесінің тұрақты жұмыс істеу қабілеті артады, ми клеткаларындағы қозу мен тежелудің өзара мөлшерлері (оң және теріс индукциялардың өзара көлемі, иррадиация мен шоғырлану заңдылықтары) күрделі қызмет атқара бастайды. Әсіресе балада теріс индукция негізіндегі тежелу үстем болатындықтан, кіші оқушы өзін-өзі меңгеруге, керек жерінде өзін-өзі тежей алуға ие. Бірақ, теріс индукция негізіндегі тежелу санасыз жүзеге асатын болса, онда нәтиже бермейді. Керісінше, ойланбай, қолайсыз іс жасап қоюға соқтырады [15].

Теріс индукцияның тежелуі санаға бағынса ғана нәтиже береді. Бала өзінің қимыл-қозғалысын керек жерінде тежеуді санасына бағындыруға үйренгенде, мектептегі тәртіп пен ересектерді, кішілерді сыйлауға ұмтылады.

Бала күрделі әлеуметтік орта жағдайында, тәрбие мен оқыту жағдайында дамиды. Бала өмір сүретін жағдай оған әсер ете отырып, оның осы жағдайлармен байланысының және оның өмірлік процестерінің біртіндеп күрделенуіне әкеледі, «организмнің қоршаған дүниемен шексіз күрделі өзара қатынасын» қамтамасыз ететін – психикалық – деп аталатын жоғары процестері қалыптасады [16].

Физиологиялық жетілу баланың ең алдымен қоғамдық ортамен, қоғаммен өмірлік байланыстарының күрделену процесінде болады. Сонымен бірге, баланың психикалық дамуы стихиялы түрде болмайды, психикалық дамудың ең маңызды факторлары болып табылатын тәрбиемен және оқытумен басқарылады. Сондықтан ересектердің жүйелі талаптары балада қозу мен тежелу процестерінің қалыпты арақатынасын қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады. Мұның бәрі ең алдымен сапалық өзгерістермен, психикалық жаңа құрылымдардың пайда болуымен сипатталатын дамуда іске асырылады. Мысалы, бала бұрын айналадағы адамдардың бағалауына көңіл бөлмесе, енді оған ұялатын немесе намыстанатын болады. Бала бұрын жаза алмайтын немесе оқи алмайтын болса, енді жаза да оқи да алады т.б. Демек оның психикалық өмірінде қандай да бір сапалық өзгерістер болды, қандай да бір жаңа нәрсе пайда болды, ескісі артта қалып, оның психикалық процестерінің құрылымы өзгерді.

Мектептегі оқуға көшу балалар үшін, ең алдымен, білімді жүйелі жинақтауға көшуді білдіреді. Ғылым негіздерін меңгеру олардың ой-өрісін кеңейтеді, ойлауын дамытады, барлық психикалық процестерін – қабылдау, ес, зейін т.б. сипатын өзгертіп, оларды

неғұрлым саналы және басқарылымды етеді. Ең бастысы балада дүниетанымдық негізді қалыптастырады.

Кіші мектеп жасы Д.Б.Элькониннің [17, 18], В.В.Давыдовтың [19, 20] және олардың қызметкерлері мен ізбасарларының (Л.И.Айдарова, А.К.Дусавицкий, А.Маркова, Ю.А.Полуянов, В.В.Репкин, В.В.Рубцов [21], Г.А.Цукермен [22] және т.б.) еңбектерінде неғұрлым терең және мазмұнды берілген. Баланың мектепке аяқ басуы олар үшін жаңа өмірге, жаңа жетекші іс-әрекетке ауысуды білдіреді, бұл баланың бүкіл тұлғасының қалыптасуында шешуші мәнге ие болады.

Бала тұлғасын мақсатты-бағытты, белсенді қалыптастыру олардың бүкіл өмірі мен іс-әрекетін педагогикалық дұрыс ұйымдастыру жағдайында іске асады. Өйткені нақ шындық өмірде және іс-әрекетте оның тұлғасы қалыптасады. Бұл туралы Д.Б.Эльконин [17]: «Баланың мектепке келуімен байланысты оның шындықпен қатынасының бүкіл жүйесі қайта құрылады», - деп атап көрсеткен.

Кіші мектеп жасы (6-11 жас) балалықтың ең шыңы болып табылады. Бала сенгіш, жеңіл ойлайтын, ересекке төменнен жоғары қарап, балалық қасиеттерді бойында әлі де сақтайды. Бірақ ол өзінің іс-әрекетіндегі балалық аңғалдықты тастай бастайды да, ойлау логикасын игере бастайды. Оқу ол үшін мәнді іс-әрекетке айналады. Мектепте ол жаңа білімдер мен іскерліктерге ғана емес, белгілі бір әлеуметтік мәртебеге ие болады. Баланың қызығушылықтары, құндылықтары, оның бүкіл өмір сүру салты өзгереді. Бір жағынан ол мектеп жасына дейінгі бала ретінде қимыл-қозғалғыштығымен, мінез-құлқының импульсивтілігімен, зейінінің тұрақсыздығымен, ерік-жігерінің жеткіліксіздігімен ерекшеленеді.

Ал екінші жағынан, кіші мектеп оқушысында жаңа қасиеттер, қажеттіліктерінің жаңа деңгейі қалыптасады. Бұл деңгей өзінің мақсаттарына, адамгершілік талаптар мен сезімдерге сүйене отырып, іс-әрекет жасауға мүмкіндік тудырады. Өзінің құрбыларымен қарым-қатынаста таңдамалылық пен талапшылдық пайда болады. Дүниеге танымдық қатынасы дамып, қабілеттері нығаяды, оқушының ішкі ұстанымы (позициясы) қалыптасады.

Бұл жаста бала дамудың әлеуметтік жағдайындағы шындықтың өзгеруімен байланысты даму дағдарысын басынан кешіреді. Жаңа әлеуметтік жағдай баланы қатаң ережелі қатынастар әлеміне енгізіп, одан өз еркін ұйымдастыруды, тәртіпке жауапкершілікті, орындаушылық әрекетті дамытуды талап етеді. Өйткені бұлар оқу іс-әрекеті дағдыларын меңгерумен, ақыл-ой дамуымен байланысты. Бұл жаңа әлеуметтік жағдай баланың өмірін қиындатып, ол үшін күйзеліске айналдырады. Мектепке келген әрбір балада психикалық ширығу артады. Бұл тек баланың дене қалпы мен денсаулығынан ғана емес, оның мінез-құлқынан да байқалады.

Кіші мектеп оқушысы әрқашан да өзі не қалайтынын, одан ересектер не қалайтынын ажырата бермейді. Оған өзінің ниетін өзіне қойылып отырған талаптан ажырату қиынға соғады. Балаға көмектесу үшін, психолог оның дамуының толық картинасын көруі, оны отбасындағы және мектептегі жағдаймен салыстырып көруі, оның тұлғасымен және мінез-құлқымен салыстырып көруі керек.

Кіші мектеп жасындағы баланың танымдық сферасында үлкен өзгерістер жүреді. Ес айқын көрінетін танымдық сипатқа ие болады. Ес саласындағы мұндай өзгеріс, ең алдымен, баланың мнемикалық міндеттерді ұғына бастауымен байланысты болады. Ал мектеп жасында бұл міндет мүлде бөлінбейді немесе өте үлкен қиындықпен бөлінеді. Екіншіден, кіші мектеп жасында есте сақтау тәсілдерінің қарқынды қалыптасуы жүреді.

Қабылдау саласында ырықсыздықтан белгілі бір міндетке бағынатын объектіні мақсатты-бағытты, ырықты бақылауға көшеді. Бұл жастағы балалар жаңа объектіні қабылдауда бірқатар қиындықтарды басынан кешіреді. Осы орайда жас мұғалімдерге айтатын кеңес, балаларды объектіні қарастыруға үйретіп, олардың қабылдауын басқару қажет. Бұл үшін балада алдын ала іздеу бейнелерін құру керек. Сонда бала объектіден керек нәрсені көретін болады.

Л.С.Выготскийдің пікірінше, мектеп оқуының басталуымен ойлау баланың саналы әрекетінің орталығына шығарылады. Сөздік-логикалықтың, ғылыми білімді игеру барысында болатын пайымдаушы ойлаудың дамуы басқа да танымдық процесстерді өзгертеді: «Ес бұл жаста ойлайтын, ал қабылдау – пайымдайтын бола бастайды» (Д.Б. Эльконин, 1989) [23].

Оқу әрекеті барысында теоретикалық танымның және ойлаудың негіздерін игеру рефлексия, анализ, әрекеттердің әшкә жоспары сияқты жаңа сапалы бірліктердің дамуына және пайда болуына алып келеді.

Осы кезеңде іс қимылдарды ерікті реттеу қабілеттілігі өзгереді. Осы жастағы «балалық балғындықты жоғалту» (Л.С. Выготский) мотивациялық-қажеттіліктің жаңа даму деңгейін сипаттайды, ол балаға қалай боса солай емес, керісінше саналы мақсаттармен, әлеуметтік өңделген нормалармен, ережелермен және іс-қимыл тәсілдерімен әрекет етуге мүмкіндік береді [23, 24, 25].

Э.Эриксонның тұжырымдамасы бойынша 6-12 жас еңбектік өмірге баулу мен еңбек сүйгіштікті қамтамасыз ететін балаға жүйелі білімді беру кезеңі ретінде қарастырады. Осы жаста балада қоршаған ортаны игеруге деген қабілеттілігі интенсивті дамиды. Осы даму кезеңінің позитивті нәтижесі кезінде балада өзінің қабілеттілігін сезінуі, ал сәтсіз нәтиже барысында - басқа адамдар сияқты бола алмағандығына деген уайым қалыптасып, жеткіліксіздік сезімі күшейеді. Инициация білдіру, әрекет етуге, жарысуға деген белсенді талпыныс, өз күштерін әртүрлі әрекеттерде пайдаланып көруі осы жастағы балалардың маңызды белгілері ретінде белгіленеді [26].

Классикалық психоаналитикалық ыңғайдың шеңберінде 6-10 жас латенттік кезең болып есептеледі. Бұл кезеңде баланың сексуалдық дамуы ата-аналар мен қоғамның ықпалымен уақытша тоқтатылып, әлеумет ұсынатын ережелерді қабылдауға дайын болады. Баланың сексуалдығын басу кейінгі әлеуметтендіруде үлкен мүмкіндіктерді жасайды: білім алуға, практикалық икемдерге оқытуға, өзінің қатарластарымен қарым қатынас тәжірибесіне ие болуға [27, 28].

Ж.Пиаженің тұжырымдамасы бойынша, баланың интеллектуалдық дамуы 7-11 жастар аралығында нақты операциялар кезеңінде. Бұл дегеніміз, көрсетілген кезеңде ой әрекеттері айналмалы және координацияланған болады. Дискреттік және үзіліссіз өлшемдер үшін сақтау түсінігі пайда болады. Балада тікелей қабылдаулар әсерінен аттап өтіп, логикалық ойлауды нақты жағдайларға пайдалана алу қабілеттілігі пайда болады. Нақты-операционалдық ойлауға өту барлық психикалық процесстердің (қабылдау, есте сақтау, қиялдау, сөз, еріктің), сонымен қатар баланың, оның моральдық пайымдауларының қайта құрылуына алып келеді [29, 30].

Оқу іс-әрекеті бала психикасының өзге жақтарына да өте үлкен талаптар қояды. Ол еріктің дамуына мүмкіндік жасайды. Мектепке дейінгі жаста еріктілік тек жекелеген жағдайларда ғана көрінеді. Мектепте барлық іс-әрекет өзінің сипаты бойынша ерікті болып келеді. Еріктілік іс-әрекет мақсатын саналы түрде қойып, оларға жетудің қиындықтары мен бөгеттерін жеңудің құралдарын алдын ала ойластырудан және іздеп таба білуден көрінеді.

Кіші мектеп жасында балаларда қызықсыз заттарға зейінін шоғырландыру қабілеті қалыптасады: эмоциялық қобалжулары неғұрлым жалпылама сипатқа ие болады. Егер балалар бәрі бірдей мұғалімді тыңдаса және оның айтқандарын істесе ғана сыныпта жалпылама сабақтарды ұйымдастыру мүмкін болады. Сондықтан әрбір оқушы осындай сабақтардың талаптарына сәйкес өз зейінін басқаруды үйренеді. Кіші мектеп жасындағы балалардың ойлауында да неғұрлым едәуір өзгерістерді байқауға болады. Олардың ойлауы абстрактылы және жалпылама сипатқа ие болады. Кішкентай оқушылардың зияттылық операцияларды орындаулары қиындықтармен байланысты. Психологтардың зерттеулері төмендегідей фактілерді анықтаған [31].

1. Бала үшін сөздің дыбыстық құрамы мен сөйлемдегі сөздерді талдау үлкен қиындық туғызады.

2. Баланың сан туралы түсініктері нақты мазмұнмен байытылған. Олар сан мен көлемді шатастырады.

3. Ұғымдарды дұрыс анықтай алмайды.

Алайда мектептік жаста ойлаудың жаңа типі (ұғымдық ойлау) қалыптасады (В.В.Давыдов [19]).

Балабақшада балаларға ғылыми ұғымдар жүйесі берілмейді немесе аз беріледі. Мектепте аз уақыт аралығында балалар ғылыми ұғымдар жүйесін меңгерулері керек. Ұғымдар жүйесін, ғылым жүйесін игеру процесі тек естің жұмысы ретінде қарастырылмайды. Баладан анализ, синтез, ойлану, салыстыру сияқты ойлау операцияларының дамуы талап етіледі. Мектептегі оқыту үрдісінде жекелеген білімдер мен іскерліктер ғана емес, олардың жинақталып қорытылулары және зияттылық операциялар меңгеріледі.

Бастауыш сынып жасы-бұл айналадағы өзге әлемді баланың өз бойына сіңіре бастау, білім жинақтау, осыларды басымдылықпен игеру кезеңі болып табылады. Осы бір аса маңызды өмірлік функцияны табысты орындау баланың өзіне тән бейімділігінің осы жаста қалыптасуына қолайлы жағдай жасайды, яғни, ол мынадай бейімділіктер: адамның беделіне зор сеніммен қарауы, кездесетін барлық жағдайларды тез қабылдап, оған тез әсерленгіштігі, аңғал да ойын баласының қарым-қатынасы. Бастауыш сынып жасындағы балалардың бойындағы осы аталған бейімділіктердің әрқайсысы тек жақсы жақтарымен ғана көрініс табады, ал ол осы жастағы балаларға ғана тән қайталанбас ерекшеліктер болып табылады.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың кейбір ерекшеліктері жылдар сайын жойылып отырады, кейбір ерекшеліктерінің маңызы өзгереді. Мұндай жағдайдың балалардың бойында көрініс табуы олардың жас ерекшеліктеріне қарай әртүрлі деңгейде болатынын атап көрсету қажет. Міне, балалардың танымдық мүмкіндіктеріне өзіміз қарастырған осы ерекшеліктер зор ықпал етеді және ол баланың жалпы дамуының келешегінің алғы шарты болып табылады.

Қолданылған әдебиет

1. Гаврилова Т.П. Личностное консультирование подростков как вид психологической помощи // Психологическая наука и образование. – 1997. - №1. - С. 88-92.
2. Волков Б.С. Психология младшего школьника. Учебное пособие. М.: Педагогическое общество России, 2002. – 128 с.
3. Мырзатаева Б.П. Кіші мектеп оқушысының психологиясы / Психология мамандығында оқитын студенттерге арналған оқу-әдістемелік кешен. - Алматы, 2007. – 91 б.
4. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968. - 464 с.
5. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. - М., 1974. – 26-64 с.
6. Эльконин Д.Б. Психологические вопросы формирования учебной деятельности в младшем школьном возрасте. – В кн.: Вопросы обучения и воспитания / под ред. Г.С. Костюка, П.Р. Чаматы. - Киев, 1961. - С. 12-13.
7. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения: Рос. академ. образования. психол. ин-т. Международн. ассоц. «Развивающее обучение». - М.: ИНТОР, 1996. - 541 с.
8. Давыдов В.В., Маркова А.К. Концепция учебной деятельности школьника // Вопросы психологии, 1981, № 6. - С. 12-18.
9. Рубцов В.В. Проблемы теории и практики развивающего обучения // Вопросы психологии, 1988, № 3. - С. 164.
10. Цукерман Г.А. Школьные трудности благополучных детей. - М.: Знание, 1994. - 158 с.
11. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. Алматы, 1981 ж.
12. Петровский А.В. Педагогикалық және жас ерекшелігі психологиясы. Алматы, Мектеп, 1989 ж.